

ÖYKÜNÜN EDEBİYATTAKİ YERİ VE ALPER AKÇAM

Öykü, yayıncıların basmaya pek yanaşmadıkları bir tür oldu... Doğrudur. Öykü kitaplarının alıcısı, okuru azaldı sanki. Bu türde çok ilginç gelişmeler yaşandı. 1990 sonrası öyküye yoğun bir yönelim vardı. 12 Eylül sonrasında, aydınlarımız, edebiyata ilgi duyanlar bir “cemaatsal kopuş” yaşadılar. Böyle başladı öykünün öyküsü... Siyasal alandaki durgunluk, güncel politikaya ilgisizlik ve büyük siyasal-sosyal grupların dağılması, politik örgütlerin, sendikaların, derneklerin neredeyse yok olması, aynı zamanlara koşut düşen dünya değişimleriyle birlikte (sosyalist düşüncenin çöktüğü sanısını veren duvar yıkılmaları), bir bireyleşme akını oldu. Herkes dünyayı kendince görmeye, kendince yorumlamaya başladı. Öykü, “biz”den, “ben”e geçişin biçimi, türü oldu kısacası. Edebi söylemin kendi bağımsızlığını duyurduğu bu yıllar, aynı zamanda, öykünün iktidarını kurduğu yıllardı diyebiliriz. Arka arkaya öykü dergileri yayınlanmaya, öykü günleri düzenlenmeye başlandı. Arkasından öykü yazma tutkusu aldı başını, yürüdü. Neredeyse ne kadar öykü okuru varsa, o kadar da öykü yazarı oluştu. Her sokakta, her kasabada öykü işlikleri, öykücü yetiştirme kursları açıldı. Toplumsal ve dilsel tarihcil durumumuza en uygun tür olarak öyküydü öne çıkan...

Franco Moretti, “edebiyat-dışı”nın edebiyat üzerindeki etkisinin içerik incelemeleri ve içerikteki düz ekonomik-politik değerlendirmelerle yorumlanmasının yetersizliğini, hatta yanlışlığını vurgular. Simmel’den alıntıyla “asıl toplumsal olan biçimdir” der. Edebiyattaki değerlendirme sistemleri, retorik stratejileri ve biçimsel değişiklikler gözlenmelidir... Bizde 12 Eylül 1980 sonrasında biçimi, türü, öykü oldu. Burada iyiyi kötüyü konuşmuyoruz; olup biteni dil çerçevesinde adlandırmaya, anlamlandırmaya uğraşıyoruz. Bizim toplumun folklorik anlatı geleneğiyle öykünün kronotop kullanımı, zaman ve mekân yapılanışı birbiriyle güzelce buluştu o sıra...

Piyasa, birden edebiyat dünyasının birincil türüymüş gibi görünen öykü alanını, öykü yayıncılığını da etkileyecek, son sözünü söyleyecekti elbette. Arzın çoğaldığını, bilinen yayınevlerinin basmadıklarını orta ve küçük yayınevlerinin arka arkaya bastıklarını görmüştük... Ortılığı öykü kitapları doldurmuştu. Edebiyat, biraz toplumsal, belki biraz da rastlantısal bir saçılımla evriminin birinci aşamasını tamamlamıştı ama ikinci aşamada kültürel ortamın asıl sahibi olan piyasa ortaya çıkacaktı: piyasanın arz-talep yasası işleyecekti... Bugün öyküye olan ilginin azaldığını sanmıyorum ama, nasıl ki popüler kültür

ile has edebiyat arasındaki sınırlar belirsizleştirdi ise, has öykücü ile “ben yazdım oldu” anlayışıyla olaya bakan öykücü arasındaki ayrımın da silinmiş gibi olduğu bir ortamda öykü çok basılan ama satılmayan bir tür olarak damgayı yedi. Böyle bir ortamın oluşmasında, ülkemizde “edebiyat eleştirisi”nin yokluğunu da etken olarak gösterebilmek mümkündür. Bizim eleştiri, kitap tanıtımları ve yüzeysel yazar övgüleriyle ayakta durmaya çalışıyor, aslında bir çöküş yaşıyor.

Yakın yıllardaysa, insanımızın o ilk bireyleşme sürecinin de giderek başka bir kulvara evrildiğini, daha olgunlaşmış, yeni bir hayat bütünselliği sunmaya çalışan, daha bütünlüklüymüş gibi duran romana doğru döndüğünü görüyoruz. Parçalanmış dünyalarımıza bir roman seçeneğindeki “yeni hayat”larla derman bulmayı mı deniyoruz şimdi; bilmiyorum... En azından, okur alanında, öykü iktidarını yitirmiştir; bunu görüyoruz.

Öykü tür olarak sürecektir... Eski halk anlatılarının yerini almış ve modern yaşamın parçalı günlüğüne, içsel dağılışıma uyum sağlamış bir tür olarak hem daha arkaik, geleneksel olanı, edebi sürekliliği temsil etmekte, hem de modern anlatının ortalama okuruna yazma eylemliliğine geçebilme olanağını da sunarak türünün geleceğini sağlama almaktadır. Modern romanın, özellikle seçkin olanın terk ettiği hikâyeye öykü sahip çıkmıştı; şimdi roman yeniden hikâyeye döndü, “büyülü gerçekçilik”le birlikte... Olup biteni böylece de anlatabilmek olası... Batı’dan yükselen “roman bitti” söylemi de iflas etmiş oldu. Hayat devam ettiği sürece roman da öykü de bitmeyecektir. O bitmiş gibi görünen, Batı dünyasının orta sınıf, kendi dünyasının sınırları gerisinde yaşayan, dokunulmazlığı olan “birey varoluşu” idi. Bunu, en güzel, Bloom kişiliğiyle, bilinç akışıyla, Ulysses anlatmıştı.

Doğu’dan ve Lâtin Amerika’dan geri döndü bitiş senaryoları... Anlatı seçeneği bitmeyecekti... Kùltürler arasındaki gerilim, doğa karşısındaki umursamazlık, savaşlar, ölümler, insanı bir kez daha düşünmeye, kendi hikâyesinin dışına çıkmaya, düşünce dünyasını bir şekilde, kendi bilinçli kurgusuyla birleştirmeye çağırıyor.

Kendi adıma, diğer türlerin çağrısına kanıp kimi zamanlar uzaklarına düşmüş bile olsam, öyküden kopabileceğimi sanmıyorum. Öykü, çakıp sönen şimşek aydınlığı gibi aydınlatır içimizi; aynı zamanda o aydınlanma ânını karşılar. Anlatmanız gereken öyle bir yer ve öyle bir ân vardır ki, ne romanda bir anlatı parçası kılıp görelî yok oluşuna göz yumabilirsiniz, ne şiirin anlamı kendinden gizli bağlamsızlığı içinde saklamaya kıyabilirsiniz; içinizden taşmış olanı anlaşılabilir bir iç sesle, en azından kendinizle paylaşmak kaçınılmazdır o ân için. O ânın hikâyesi ancak öyküyle bir uygun zaman ve mekân bulmuştur kendisine. Anlatılan

zaman ve mekânların benzemeziği, anlatı zamanının kendi içselliğinzde tuttuğı alan; tüm bunlar türler arasındaki ayırımın değışmeyecek etkenleri, öğeleri olarak yaşayacaklar gibi geliyor.

Ben, kırk beş yaşından sonra yaşamını birincil olarak edebiyatla paylaşıyor olmaktan haz duyan göçebe ruhlu bir adamım. Ardahan’da doğdum, yaylalarda çocukluğumu yaşadım. Ardahan, Kırıkkale, Ankara’da eğitim gördüm. Ankara, Erzincan, Karabük, Yalova, Bursa’da, hep de SSK hastanelerinde genel cerrahi uzmanı olarak çalıştım. Anlatanla dinleyenin birbiriyle sürekli oyun oynadıkları o SSK hastaneleri, insan çözümlemeleri için müthiş olanaklar sunmuştur görebilene.

Edebiyatın hemen her türüyle içli dışlı olmaya çaba gösteriyorum. Öykülerimde kadın anlatıcı olmayı, onların sesiyle söyleyimi kurmayı seviyorum. Bir de izleri görmezden gelinene dikkat çekmeye, kültürel kırılmalarla kendisi olmaktan çıkmış insan içselliğine bakmaya uğraşıyorum.

Özellikle son zamanlarda edebiyat sosyolojisi ve kuramsal okumalar ilgimi çekiyor.

Bir romanım yayınlanmıştı, ödül aldığım denemelerim var, kitap tanıtım yazıları ve okuma rehberi olmaktan öteye geçmeye çalışan eleştiri yazıları yazıyorum dergilere. Bugünlerde “Karnaval ve Türk Romanı” çıkıyor; Bahtin’in “karnavalcı” roman kuramı ışığında roman tarihimize dokunmaya çalışıyorum. İki yıla yakın bir süredir çalışıyordum bu dosya üzerinde. Beş yüz sayfalık bir şey çıktı ortaya. Bahtin’in Rabelais ve Dostoyevski romanında izini sürdüğü karnavalcı ruhun ardına düştüm, bizim folklorumuzda, grotesk halk kültüründe ve romanımızda dolaştım. Çalışmanın üçte birine yakını Orhan Pamuk yazınsal yolculuğu alıyor. Son eleştiri-inceleme yazımın başlığı, “Yaşar Kemal Romanında Mucizevi Göstergeler”dir. Moretti, 1. Elizabeth ve 1. James dönemi trajedilerinde, dönemin İngiliz toplumuyla tür arasındaki ilişkileri yorumlamış. Ben, edebiyatla edebiyat-dışı’nın birbiri üzerindeki etkisini, Yaşar Kemal’in İnce Memed 1’i ile Akçasazın Ağaları ikilemesini karşılaştırarak kendi coğrafyamız üzerinde çözümlemeye, dil alanında bir kez daha görünür kılmaya çalışıyorum.

Çocuklar için iki, yetişkinler için yedi öykü kitabım yayınlandı. Yenilerde Şalter Kemal çıktı: “bitirim futbol öyküleri”. Karnaval ve Türk Romanı ile Şalter Kemal’in aynı günlerde yayınlanıyor olması, karakterimle ilgili ipuçları veriyor sanki. Ayrı türlerle içli dışlı olmak, her bir türün içinden diğer türe bakmak olanağı da veriyor. Bu müthiş haz veren bir şey... Öykü yazarken denemeyi, roman yazarken edebiyat sosyolojisini, retorığı kullanma olanağı

buluyorsunuz. Daldan dala konuyorum. Uçmayı deniyorum ve denemeyi sürdüreceğim. Uçamayacağımı bile bile... Ayaklarımın yerden kesilir gibi olduğunu duyduğum o sınırlı anların bana verdiği coşku, düş kırıklıklarının yarattığı o üretici karamsarlıklar yetmeli...

Çoksesli, çok biçimli edebiyattan yanayım. Kendimi yinelemem için çalışmak, izlemek zorundayım; yaşamı ve yaşanmışlıkların izlerini...

Son altı yıldır, yalnız edebiyat düşünen başka bir insanım, başka bir yaşamın içerisindeyim. İkinci ömrüm birincisine göre, çok daha renkli, çok fazla ses ve duygu var içinde... Bu benim hikâyem; onu iyicene özgün bir öyküye dönüştürebilersen ne mutlu bana.

Teşekkür ve sevgilerimle...